

ลำน้ำสวยใส เมื่อคนเข้มแข็ง

โครงการนักรับสายน้ำ

ปัญหาน้ำในลำน้ำงอบ นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น บางปีฝนตกหนัก น้ำท่วม บางปีแล้งจนไม่มีน้ำใช้ เกษชนตำบลบ้านงอบจึงรวมตัวกันเพื่อศึกษาสภาพของลำน้ำงอบ โดยหวังว่า “ข้อมูล” ที่พวกเขาสืบค้นจะสร้างความตระหนักให้กลุ่มเยาวชน และคนในชุมชน เห็น “คุณค่า” ของระบบนิเวศป่าต้นน้ำ และลำน้ำที่หล่อเลี้ยงชุมชน โดยใช้ “พลัง” เล็ก ๆ ของพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยแก้ปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่

กระบวนการทำงาน

- แบ่งบทบาททีม
- ศึกษาปัญหาแหล่งน้ำ ด้วยกระบวนการนักสืบสายน้ำ

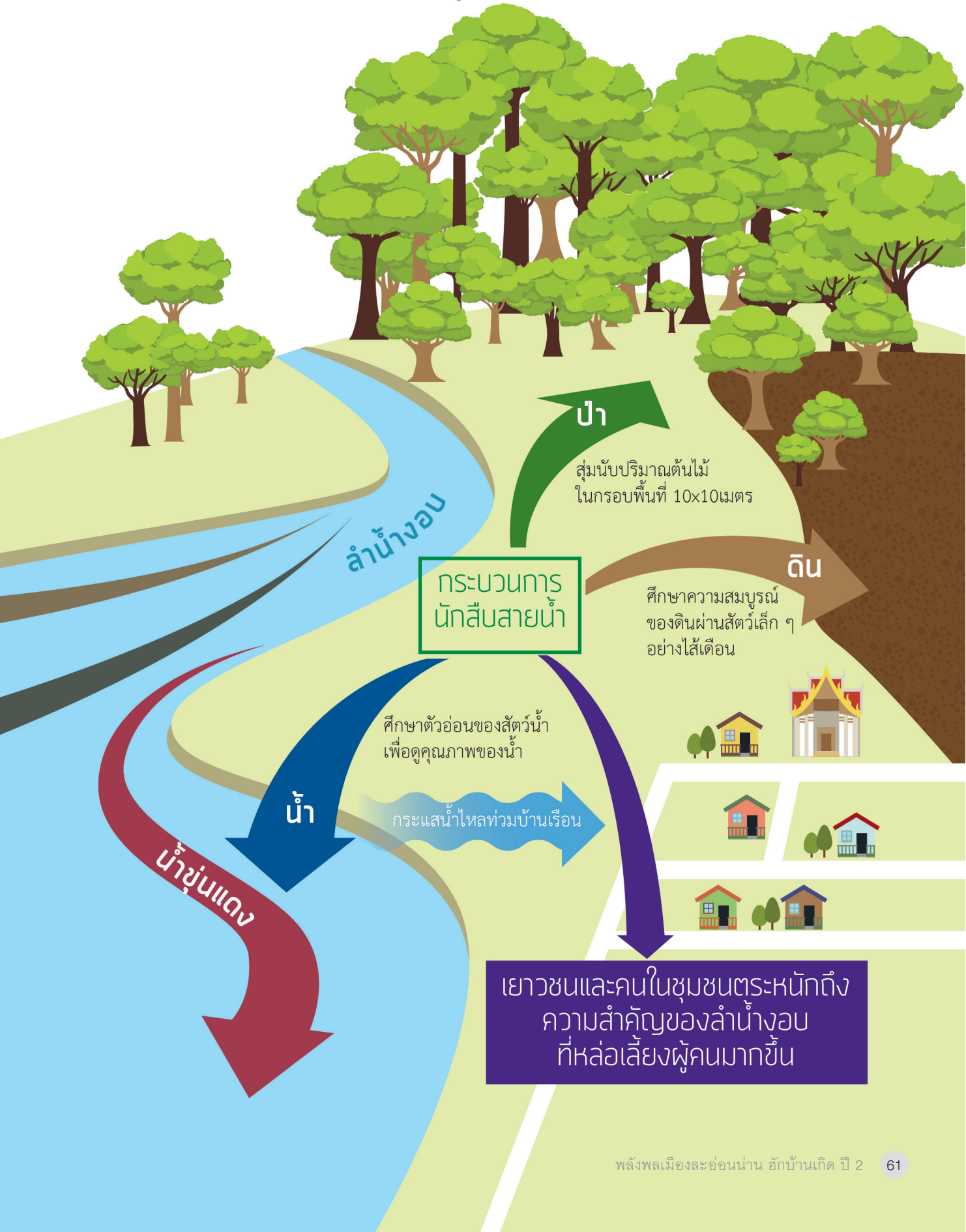
- วิเคราะห์ข้อมูล

- คั้นข้อมูลสู่ชุมชน

น้ำใช้จากครัวเรือนและการเกษตร

น้ำป่า

ลำน้ำงอบ

ป่า

ชุ่มชื้นปริมาณต้นไม้
ในกรอบพื้นที่ 10x10 เมตร

ดิน

ศึกษาความสมบูรณ์
ของดินผ่านสัตว์เล็ก ๆ
อย่างไส้เดือน

กระบวนการ
นักสืบสายน้ำ

ศึกษาตัวอ่อนของสัตว์น้ำ
เพื่อดูคุณภาพของน้ำ

น้ำ

น้ำขุ่นแดง

กระแสน้ำไหลท่วมบ้านเรือน

เยาวชนและคนในชุมชนตระหนักถึง
ความสำคัญของลำน้ำงอบ
ที่หล่อเลี้ยงผู้คนมากขึ้น

กลุ่มเยาวชน และคนในชุมชนเห็น “คุณค่า” ของระบบนิเวศป่าต้นน้ำ และลำน้ำที่หล่อเลี้ยงชุมชน โดยใช้ “พลัง” เล็กๆ ของพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยแก้ปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่

จากความรู้สู่ปฏิบัติการ

เพราะเป็นกลุ่มเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นเป็นประจำอยู่แล้ว ทำให้ พิวัสส์-รินรดา พานิช และ ฟาง-สุพิชญา คำรังสี ซึ่งปีก่อนเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 98 (บ้านงอบ) และเพื่อนๆ ในโรงเรียน ได้เรียนรู้เรื่องกระบวนการนักร้องสายน้ำ ซึ่งเป็นการสำรวจคุณภาพลำน้ำ โดยใช้สิ่งบ่งชี้คือ ตัวอ่อนสัตว์เล็กน้ำจืด จากที่ๆ หน่วยจัดการต้นน้ำงอบ มาให้ความรู้แก่เยาวชนในโรงเรียน ความรู้ที่ได้รับยังไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติ ได้แต่เก็บงำไว้ รอคอยเวลานำมาใช้ จนกระทั่งที่ๆ จากโครงการเสริมศักยภาพเครือข่ายเยาวชนจังหวัดน่าน เชิญชวนให้ทำโครงการ จึงเกิดความสนใจ และได้ชักชวนเพื่อนๆ คือ หญิง-ชลิตา

เปาปา และ โยริโกะ-ธีรเจต คำข้าว รวมทั้งรุ่นน้องคือ ตอง-วิไล จันทรภิรมย์ ซึ่งเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในขณะนั้นเข้าร่วมทีม ด้วยหวังว่า น้องๆ จะเป็นผู้สานต่องานเมื่อพวกเขาเรียนจบไปแล้ว

หญิงและโยริโกะสารภาพว่า ตอนที่เพื่อนมาชวนรู้สึกไม่ยอมทำ เพราะช่วงที่เริ่มงานเป็นช่วงใกล้สอบของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ต้องอ่านหนังสือเตรียมสอบ แต่ใจอ่อนเข้าร่วมทีม เมื่อเพื่อนคะยั้นคะยอ

การทำโครงการเป็นอย่างไร ไม่เคยรู้ แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่ยากเกินไป เพราะพี่เลี้ยงโครงการมีวิธีการชวนคิด ชวนคุย พาทำทีละขั้นตอน โดยสิ่งแรกที่ทีมงานทำคือ ช่วยกันคิดว่า “จะทำอะไร” เมื่อเห็นว่าทีมงานพอมีความรู้เรื่องนักร้องสายน้ำอยู่บ้าง ประกอบกับเห็นสถานการณ์ปัญหาในลำน้ำงอบ ที่กำลังกลายเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชน ทีมงานจึงตกลงทำโครงการนักร้องสายน้ำ

ทีมงานเริ่มต้นวางแผนการทำงาน โดยแบ่งบทบาทกัน ในทีม หญิงรับทำหน้าที่บันทึก โยริโกะเป็นมือวาดภาพ พิวัสส์เป็นหัวหน้าทีม มีฟางเป็นรองหัวหน้า ส่วนน้องตองเป็นผู้ช่วยเหลือพี่ๆ ในทุกๆ งาน กิจกรรมหลักของ

“สภาพลำน้ำออบแยกว่าที่เราคิดไว้มาก มีแต่ขยะ คิดได้ทันทีว่าพวกเราต้องช่วยกันแก้ปัญหาแล้ว มาร่วมกันคิดว่าตอนที่ไม่มีน้ำเรายังเห็นมีขยะเต็มไปหมด แล้วถ้ามีน้ำ สิ่งสกปรกมันจะไหลไปไหน เลยคิดว่าถ้าอย่างนั้นพวกเรามาช่วยกันเก็บขยะก่อนดีไหม”

โครงการคือ การสำรวจสภาพลำน้ำออบ โดยทีมงานได้ประสานกับคุณครูในโรงเรียนขออนุญาตจัดกิจกรรมค่าย เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับเพื่อน ๆ น้อง ๆ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 รวม 70 คน เพื่อร่วมกันสำรวจสภาพน้ำ และสภาพป่าไม้ริมตลิ่งบริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำออบ

พนักกำลังร่วมดูแลลำน้ำออบ

ก่อนจัดค่าย ทีมงานได้ประสานงานกับผู้ใหญ่ในชุมชน เพื่อขอความรู้เรื่องสภาพลำน้ำออบในอดีต และ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน พร้อมขอให้พาไปลงพื้นที่สำรวจจุดที่จะจัดกิจกรรม เพื่อเตรียมการสิ่งที่พบเห็นคือ สภาพของลำน้ำที่แห้งขอด ท้องน้ำเต็มไปด้วยขยะและกอหญ้าแห้ง

“สภาพลำน้ำออบแยกว่าที่เราคิดไว้มาก มีแต่ขยะ คิดได้ทันทีว่าพวกเราต้องช่วยกันแก้ปัญหาแล้ว มาร่วมกันคิดว่าตอนที่ไม่มีน้ำเรายังเห็นมีขยะเต็มไปหมด แล้วถ้ามีน้ำ สิ่งสกปรกมันจะไหลไปไหน เลยคิดว่าถ้าอย่างนั้น พวกเรามาช่วยกันเก็บขยะก่อนดีไหม” พิสูจน์แล้ว

เมื่อเห็นปัญหาจริง ในวันจัดค่ายทีมงานจึงปรับแผนการทำงาน โดยเพิ่มกิจกรรมเก็บขยะก่อนลงพื้นที่ สำรวจลำน้ำ เมื่อเก็บขยะเสร็จแล้ว ทีมงานจึงแบ่งสมาชิกออกเป็น 4 กลุ่ม แบ่งกันสำรวจคุณภาพน้ำ การไหลของน้ำ ประเมินสภาพป่าและดินในบริเวณใกล้เคียง โดยมีเพื่อน ๆ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กระจายอยู่ตามกลุ่มต่าง ๆ เพื่อช่วย

กันดูแลน้อง ๆ และมีผู้ใหญ่ในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้ข้อมูล และสร้างการเรียนรู้ให้แก่เยาวชน

ตอง เล่าว่า เธอรับผิดชอบกลุ่มสำรวจคุณภาพน้ำ เนื่องจากบ้านออบเป็นชุมชนที่อยู่ปลายน้ำ ก่อนที่ลำน้ำออบจะไหลลงสู่แม่น้ำน่าน จึงได้รับผลกระทบจากพฤติกรรมกรใช้น้ำ ทั้งจากภาคครัวเรือน และภาคเกษตร เพื่อดูว่าคุณภาพน้ำของชุมชนเป็นอย่างไร โดยตัวชี้วัดที่ใช้คือ ตัวอ่อนสัตว์เล็กน้ำจืดที่อาศัยอยู่ในน้ำ และสังเกตลักษณะทางกายภาพของแหล่งน้ำ เช่น สี กลิ่น และการไหลของกระแส น้ำ การสำรวจทำให้รู้ว่าคุณภาพน้ำด้านออกซิเจนละลายในน้ำอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี เพราะยังพบสัตว์น้ำที่ต้องใช้ออกซิเจนปริมาณมากในการดำรงชีวิตอาศัยอยู่ เช่น แมลงปอเข็ม และตัวอ่อนซีปะขาว เหงือกขนนก เป็นต้น

ขณะที่ฟางซึ่งดูแลกลุ่มสำรวจคุณภาพดิน บอกว่าเป็นเพราะบริเวณที่ลำน้ำออบไหลผ่าน เป็นพื้นที่การเกษตรที่มีการใช้สารเคมีกันมาก ทั้งไร่ข้าวโพด ไร่ข้าว และสวนผลไม้ เมื่อฝนตกก็จะเกิดการชะล้างหน้าดินแล้วไหลลงสู่ลำน้ำ จึงอยากทราบว่าดินในชุมชนมีสารเคมีปนเปื้อนมากน้อยเพียงใด โดยใช้การสำรวจอย่างง่ายคือ สังเกตลักษณะของดินว่าเป็นอย่างไร ซึ่งมีตัวบ่งชี้สำคัญคือ ไส้เดือน เพราะถ้าดินมีไส้เดือนอาศัยอยู่หมายความว่า ดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งในพื้นที่ตั้งริมลำน้ำออบพบไส้เดือนอยู่บ้าง นั่นแสดงว่าดินบริเวณนี้ยังมีคุณภาพดีอยู่

สำหรับหญิงที่รับผิดชอบดูแลกลุ่มประเพณีสภาพป่า ด้วยวิธีการอย่างง่าย บอกว่า เธอใช้วิธีสุ่มสำรวจปริมาณ ชนิดของต้นไม้และสัตว์ ในกรอบพื้นที่ 10 x 10 เมตร แล้วนำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบกับสภาพป่าในอดีต ที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟัง ซึ่งทำให้เธอรู้ว่า พื้นที่ป่าต้นน้ำ ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณที่มีต้นไม้ที่มีการดูดซับน้ำดี เมื่อมีการบุกรุกผืนป่าก็ทำให้พืชที่คอยดูดซับน้ำลดลง ส่งผลให้น้ำในลำน้ำงอบลดลงตามไปด้วย

เรียนรู้อาก “ข้อมูล” สู่อการเปลี่ยนแปลง

หลังจากนั้นทีมงานได้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ อาทิ ตัวชี้วัดเรื่องคุณภาพน้ำ พันธุ์สัตว์น้ำ และปริมาณน้ำ ตลอดทั้งปี มาวิเคราะห์ร่วมกัน พบว่า ปัจจุบันป่าต้นน้ำ ในลำน้ำงอบยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ เพียงแต่มี ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำในช่วงหน้าแล้งเท่านั้น โดยระหว่างการดำเนินโครงการ ทุกคนได้ประสบกับ สถานการณ์ขาดแคลนน้ำ เพราะตั้งแต่เดือนมกราคม เป็นต้นมา ทุกหมู่บ้านต้องจำกัดเวลาในการเปิดน้ำ

ประปาวันละ 2 รอบ ยามเช้าและเย็น เป็นระยะเวลา รวม 5 เดือนที่ต้องอยู่ในสภาพเช่นนี้ ทำให้ทุกชุมชน ต้องมีการวางแผนการใช้น้ำอย่างประหยัด เพื่อรักษา น้ำไว้ให้พอเพียงจนกว่าฤดูฝนจะมาถึง

“เดิมก็คิดว่า น้ำเปิดใช้ได้ตลอดเวลา เราจะใช้ ทำอะไรก็ได้ แต่พอเรามาเจอกับปัญหาน้ำไม่พอใช้ เราต้องคิดแล้วว่า น้ำมันไม่มี ยิ่งคนที่อยู่ปลายน้ำต่อ จากจังหวัดน่านก็ยังมีไม่มีใช้เลย เพราะจังหวัดน่าน เป็นต้นน้ำน่าน ถ้าที่นี่ไม่มีน้ำ ที่อื่นก็คงไม่มีใครได้ใช้ ขนาดพวกเราจะได้ใช้น้ำเป็นบางหมู่บ้าน แถมยังมีการเปิด ปิดน้ำเป็นเวลาอีก คือ เปิดตอนเช้า 8 โมงก็ปิด ตอนเย็น เปิดแค่ 1-2 ชั่วโมง แล้วเขาก็ปิดยาวไปเลยถึง 6 โมงเช้า น้ำไม่ได้มีเหมือนแต่ก่อนแล้วนะ เราต้องใช้แบบประหยัด” ฟางเล่า

เพราะตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว ส่งผลให้ พฤติกรรมการใช้น้ำของทีมงานเปลี่ยนไป ไม่ใช้น้ำ แบบทิ้งๆ ขว้างๆ เหมือนเดิม พร้อมทั้งมีแผนการว่า ควรมีการสร้างความตระหนักเรื่องการใช้น้ำให้กับ สมาชิกในชุมชนด้วย

คู่ขนานกับการทำงานของเยาวชนกลุ่มนี้ คือ การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของผู้ใหญ่ในชุมชน ในเรื่อง ความมั่นคงทางอาหาร เมื่อผู้นำในชุมชนได้เห็นการทำงานของกลุ่มเยาวชน จึง “เปิดโอกาส” ให้เข้าไป ร่วมกิจกรรมของงานวิจัยด้วย เช่น การศึกษาสภาพ ดินน้ำ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสายน้ำที่ไหล ผ่านชุมชน รวมทั้งภูมิปัญญาการจัดการน้ำของชุมชน เพื่อให้เยาวชนเห็นภาพความเชื่อมโยงระหว่างดิน น้ำ ป่า ที่ต้องสมดุลกัน การเรียนรู้ที่ผู้ใหญ่หยิบยื่นโอกาส ให้เช่นนี้ จึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเติมเต็มความรู้ และสร้าง ความตระหนักให้กับทีมงาน

“ได้ไปดูต้นน้ำจบ แล้วก็กลับมาทำแผนที่ว่า พื้นที่ ป่าต้นน้ำที่ผู้รู้ร่วมกันกันเขตไว้อยู่ตรงไหน มีลำน้ำสาขา อะไรบ้าง ที่ไหลรวมกันเป็นลำน้ำจบที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ของเรา” พิวัสส์

สิ่งที่ได้สัมผัสจึงเป็นจิ๊กซอว์สำคัญที่ส่งต่อความรู้ให้ ทีมงานรู้ที่มาที่ไปของสายน้ำ ทั้งยังทำให้เห็นถึงความ เชื่อมโยงของงานที่ทำกับงานวิจัยของผู้ใหญ่ในชุมชน สายสัมพันธ์ที่เกิดเป็นเหมือนการสานต่อปณิธานของ ชุมชนสู่เยาวชน ที่พร้อมจะรับไม้ต่อในการดูแลสิ่งแวดล้อม ของชุมชนต่อไป

เมื่อถึงเวลาจัดกิจกรรมคืนข้อมูลให้ชุมชนของ ทีมงาน ซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลทั้งสภาพของลำน้ำ ปริมาณน้ำ คุณภาพของน้ำ สภาพของดิน และป่าไม้ โดยทีมงานตั้งใจทำเป็นสื่อวิถีโอบอ้อมเล่าเรื่องราวการ ทำโครงการ เผยแพร่สู่สมาชิกในชุมชนทั้ง 11 หมู่บ้าน ในตำบลงอบ รวมทั้งยังมีแผนการที่จะชักชวนชาวบ้าน ในหมู่บ้านไปทำฝายชะลอน้ำ ก่อนที่ฤดูฝนจะมาถึง เพื่อกักเก็บความชุ่มชื้นให้กับป่า และเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง ปีถัดไป

“ทุกคนในกลุ่มต่างรู้ว่า บางครั้งก็เผลอใจร้อน ใช้อารมณ์ในการทำงาน จนทำให้ทะเลาะกันเอง ทะเลาะกับน้องๆ ซึ่งในระยะหลังคนที่ใจเย็นที่สุดในกลุ่ม ถ้าเห็นเพื่อนเริ่มอารมณ์เสีย คุณก็ไม่ต้องทำอะไร ก็จะค่อยๆ ปรามให้สองฝ่ายคุยกันว่า ทำไมต้องทำแบบนี้ ให้ต่างคนต่างอธิบายให้กันฟัง จะได้เข้าใจกันมากขึ้น แต่ถ้าดูแล้ว ยิ่งคุยยิ่งทะเลาะกัน ก็จะแยกให้เขาต่างคนต่างอยู่ จนอารมณ์เย็นแล้วจึงค่อยมาคุยกันใหม่”

บทเรียนยิ่งใหญ่ของนักสืบน้อย

วันนี้ความอึดออดในการร่วมโครงการของทีมงานบางคน ได้แปรเปลี่ยนเป็นความรู้สึกดีๆ ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการพยายามแก้ไขปัญหากลุ่ม และยังสามารถได้รับความร่วมมือจากชุมชนอย่างดี ซึ่งทีมงานเล่าว่ากว่าจะได้รับความร่วมมือเช่นนี้ ก็ต้องใช้กลยุทธ์การเข้าหาผ่านลูกหลานของคนในชุมชน ดึงลูกหลานของชาวบ้านมาร่วมกิจกรรม แล้วให้กลับไปเล่าให้ผู้ปกครองฟัง เมื่อชาวบ้านเห็นลูกหลานร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มจึงสนับสนุนการทำงานของกลุ่มเยาวชนมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อทีมงานรุ่นพี่ต้องย้ายไปเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนทุ่งช้าง การทำงานร่วมกันแม้ไม่ได้อยู่หมู่บ้านเดียวกัน แต่ทุกคนสามารถคุยงานกันได้ ช่วยกันทำงานได้ เพราะอยู่โรงเรียนเดียวกัน แต่เมื่อต้องย้ายไปเรียนที่ใหม่ งานที่ทำค้างไว้จึงหยุดชะงักชั่วคราว แต่พอพี่ๆ ปรับตัวเข้ากับระบบการเรียนในโรงเรียนใหม่ได้แล้ว ทีมงานทั้งหมดจึงได้นัดหมายทำงานกันต่อ โดยย้ายแหล่งรวมพลไปอยู่ที่บ้านของพิวล์ ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันเชื่อว่าสวยงาม ราบรื่น เพราะระหว่างทางของการทำงานทำให้ได้เรียนรู้นิสัยใจคอซึ่งกันและกัน พิวล์เล่าว่า ในช่วงแรกของการทำงาน มีปัญหาเวลาว่างไม่ตรงกัน ความคิดเห็นไม่ตรงกันบ้าง จึงต้องค่อยๆ ปรับตัวเข้าหากัน

“ถ้าเกิดเราไม่ได้ปรับตัวอะไร ต่างคนต่างคิด เราก็ไม่สามารถทำงานด้วยกันได้ มันจะแบ่งแยกกัน แต่ถ้าเราทำงานด้วยกัน เราปรับตัวเข้าหากัน รับฟังกัน

ปัญหาที่จะเกิดมันก็น้อยลง”

ทุกคนในกลุ่มต่างรู้ว่า บางครั้งก็เผลอใจร้อน ใช้อารมณ์ในการทำงาน จนทำให้ทะเลาะกันเอง ทะเลาะกับน้องๆ ซึ่งในระยะหลังคนที่ใจเย็นที่สุดในกลุ่ม ถ้าเห็นเพื่อนเริ่มอารมณ์เสีย คุณก็ไม่ต้องทำอะไร ก็จะค่อยๆ ปรามให้สองฝ่ายคุยกันว่า ทำไมต้องทำแบบนี้ ให้ต่างคนต่างอธิบายให้กันฟัง จะได้เข้าใจกันมากขึ้น แต่ถ้าดูแล้ว ยิ่งคุยยิ่งทะเลาะกัน ก็จะแยกให้เขาต่างคนต่างอยู่ จนอารมณ์เย็นแล้วจึงค่อยมาคุยกันใหม่

การปรับตัวในการทำงาน ยังหมายรวมถึงการจัดการตัวเองทางด้านอารมณ์ ซึ่งต้องเล่าว่า ตนเองมีบทเรียนการจัดการกิจกรรมที่ต้องทำงานกับน้องๆ แต่น้องไม่ฟัง จนอารมณ์เสีย

“เคยทะเลาะกัน ก็ต้องมานั่งคุยกันด้วยเหตุด้วยผล ที่ทะเลาะกันเพราะใช้อารมณ์ เช่น หนูบอกให้น้องไปทำงาน แต่น้องเขาไม่ฟัง หนูก็ใช้เสียงดังขึ้นๆ ก็ต้องทำให้สงบมานั่งคุยกันด้วยเหตุผล ตอนที่เราไม่พอใจเสียงดัง น้องก็ยังไม่หยุด เขายังเด็ก หนูเอาสมุดไปตีเขาเบาๆ เขาก็ร้องไห้ ก็ต้องพาน้องมานั่งคุยกัน ขอโทษกัน หลังจากนั้นจะทำอะไรต้องตัดสินใจให้ดี ต้องใจเย็น”

เพราะมีประสบการณ์การทำงานกิจกรรมโรงเรียนมาก่อน ทำให้ทีมงานเห็นความแตกต่างของรูปแบบการทำกิจกรรมที่คุณครูพาทำ กับการทำโครงการของตนเองว่า การทำกิจกรรมของโรงเรียนที่มีคุณครูบอก

ให้ทำ แล้วนักเรียนทำตามนั้นสบายกว่า ง่ายกว่า แต่การทำโครงการของกลุ่มที่ต้องคิดเอง วางแผนเอง บริหารจัดการเอง ทำเองทั้งหมดทุกขั้นตอน จึงรู้สึกเหนื่อย แต่ว่ากลับรู้สึกภูมิใจมากกว่า การได้รับผิดชอบงานด้วยตนเองทำให้เข้าอกเข้าใจคุณครูมากขึ้น

“เราเข้าใจความรู้สึกของครูมากขึ้น ถ้าเกิดครูบอกเราแล้ว เราไม่ทำ เหมือนเราบอกน้อง น้องไม่ทำ เราก็เข้าใจความรู้สึกนั้นแล้ว” ฟางเล่าถึงความรู้สึกใจเขาใจเราที่ได้เรียนรู้

การทำงานที่แม่จะบอกว่ายาก เพราะต้องทำเองทั้งหมด แต่ที่ทีมงานกลับไม่เครียดกับสิ่งที่ต้องรับผิดชอบ ทั้งการเรียน การช่วยงานบ้าน การทำการบ้าน และการทำกิจกรรม ทุกคนสามารถแบ่งเวลาได้ รู้จักการผ่อนหนักผ่อนเบา ยามใดที่รู้สึกเครียดกับการทำงานก็จะหยุดพักเล่นบ้าง คุยบ้าง พอหายก็กลับมาเอาจริงเอาจังกับการทำงานต่อ

แม้จะเป็นเด็ก แต่เยาวชนทุกคนต่างรับภาระช่วยงานที่บ้านตามศักยภาพและแรงที่มี โดยไม่เกี่ยงจนการทำความสะดวกสบาย ซักผ้า ล้างจาน ฯลฯ เป็นงานพื้นฐานที่ทุกคนทำเป็น

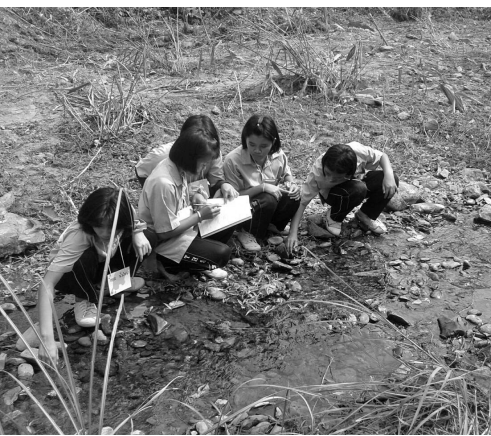
สำหรับตองนั้น การช่วยงานบ้านเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เริ่มขึ้นไม่นาน เพราะเห็นว่าแม่เหนื่อย “เห็นแม่เหนื่อย ทำการเกษตรมาแล้วกลับมาก็ดูแลมาทำงานอีก ก็เลยบอกแม่ว่า งานบ้านอันไหนที่ทำได้ก็จะช่วยทำให้ เพราะคิดว่าตัวเองโตแล้วน่าจะช่วยพ่อแม่บ้าง”

ความคิดที่เป็นผู้ใหญ่กว่าวัยนั้น ทำให้ตองเริ่มหารายได้ระหว่างเรียน โดยรับจ้างขายของที่ตลาดชายแดนในวันเสาร์อาทิตย์ เพื่อเก็บเงินไว้เป็นทุนการศึกษาของตนเอง และแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของพ่อแม่ ซึ่งตองบอกว่า การไปยื่นขายของไม่ใช่เรื่องน่าอาย แต่รู้สึกภูมิใจที่สามารถหาเงินเองได้ ทำให้รู้ซึ่งถึงความยากลำบากของพ่อแม่ที่เป็นเกษตรกร ต้องทำงานตากแดดตากฝน ซึ่งเหนื่อยกว่ากว่ายื่นขายของไม่รู้จักเท่า

ความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิด พฤติกรรมของทีมงานตั้งแต่การใช้น้ำอย่างประหยัด คิดถึงใจเขาใจเรา รู้จักการยับยั้งชั่งใจ เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ทุกคนรู้สึกภาคภูมิใจ อีกทั้งการบริหารจัดการ และการกล้าแสดงออก กล้าพูด กล้านำเสนอ ก็เป็นอีกหนึ่งความเปลี่ยนแปลงที่ทีมงานสะท้อนว่า เกิดจากการ

“ในแต่ละชุมชนคนที่ขับเคลื่อนเรื่องสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่แก่มาแล้ว ผมทำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาก็ร่วม 19 ปีแล้ว อยากให้มีคนรุ่นใหม่ขึ้นมา ที่สำคัญมากกว่านั้นคือ อยากทำให้ชุมชน “ตื่น” ขึ้นมา เพราะปกติถ้าเราทำแล้วไม่มีการเผยแพร่ข่าวสาร ทำเงียบ ๆ อยู่กลุ่มเดียว ก็จะไม่มีอะไรขึ้นมา นี่ก็ให้เขาทำสื่อวิดีโอขึ้นมา เพื่อฉายให้ผู้ใหญ่ดู เพื่อที่จะประโคนให้คนในพื้นที่เห็นว่า เด็ก ๆ เขาทำได้ แล้วผู้ใหญ่จะนิ่งเฉยหรือไร”

ฝึกฝนการทำงานของโครงการที่ต้องมีการไปอบรม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนต่างโครงการ ซึ่งเป็นเงื่อนไขบังคับให้คนชื้ออายุ ไม่กล้าแสดงออก ต้องฝึกพูดหน้ากระจะก เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ตนเอง เพราะมีแรงผลักดันจากความรู้สึกที่อยากเล่า อยากบอกถึงสิ่งดี ๆ ที่ได้เรียนรู้จากการทำโครงการของกลุ่มตน

สร้างตัวตายตัวแทน

พ่อเจริญ พานิช คุณพ่อของน้องฟิวส์ ประธานสภาองค์กรชุมชน และที่ปรึกษาโครงการ เล่าว่า ตอนแรกที่มูลนิธิส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (วัดโป่งคำ) มาชวนให้เยาวชนทำโครงการ เป็นครั้งแรกที่ได้ยินว่ามีโครงการลักษณะนี้ จึงชวนให้ลูกสาวและเพื่อนทำงานในประเด็นป่าชุมชน ซึ่งตนเองขับเคลื่อนอยู่ในพื้นที่ แต่เมื่อกลุ่มเยาวชนสนใจเรื่องลำน้่างอบมากกว่า เราก็ต้องเปิดโอกาสให้เขาทำ

“สนับสนุนให้เยาวชนทำงาน เพราะว่าในแต่ละชุมชนคนที่ขับเคลื่อนเรื่องสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่แก่มาแล้ว ผมทำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาก็ร่วม 19 ปีแล้ว อยากให้มีคนรุ่นใหม่ขึ้นมา ที่สำคัญมากกว่านั้นคือ อยากทำให้ชุมชน “ตื่น” ขึ้นมา เพราะปกติถ้าเราทำแล้วไม่มีการเผยแพร่ข่าวสาร ทำเงียบ ๆ อยู่กลุ่มเดียว ก็จะไม่มีอะไรขึ้นมา นี่ก็ให้เขาทำสื่อวิดีโอเพื่อฉายให้ผู้ใหญ่ดู เพื่อที่จะประโคนให้คนในพื้นที่เห็นว่า เด็ก ๆ เขาทำได้ แล้วผู้ใหญ่จะนิ่งเฉยหรือไร” เจริญเล่าถึงเบื้องหลังความคิด

พ่อเจริญ บอกต่อว่า สำหรับบทบาทของที่ปรึกษาโครงการส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ช่วยประสานงานกับชุมชน อาจารย์ที่โรงเรียน และห้องที่ท้องถิ่น รวมทั้งจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชน โดยประสานให้ได้มีโอกาสไปร่วมสำรวจลำน้่างอบร่วมกับผู้ใหญ่ที่ทำงานวิจัยในพื้นที่ พร้อมทั้ง

ตั้งคำถาม กระตุ้นให้เด็ก ๆ คิด หลังจากเห็นสภาพลำน้ำจอบในปัจจุบันว่า **“ในอีก 10 ปีข้างหน้า เด็ก ๆ อยากเห็นลำน้ำจอบเป็นอย่างไร ก็ให้นำมาตั้งเป็นเป้าหมายในการทำงาน”**

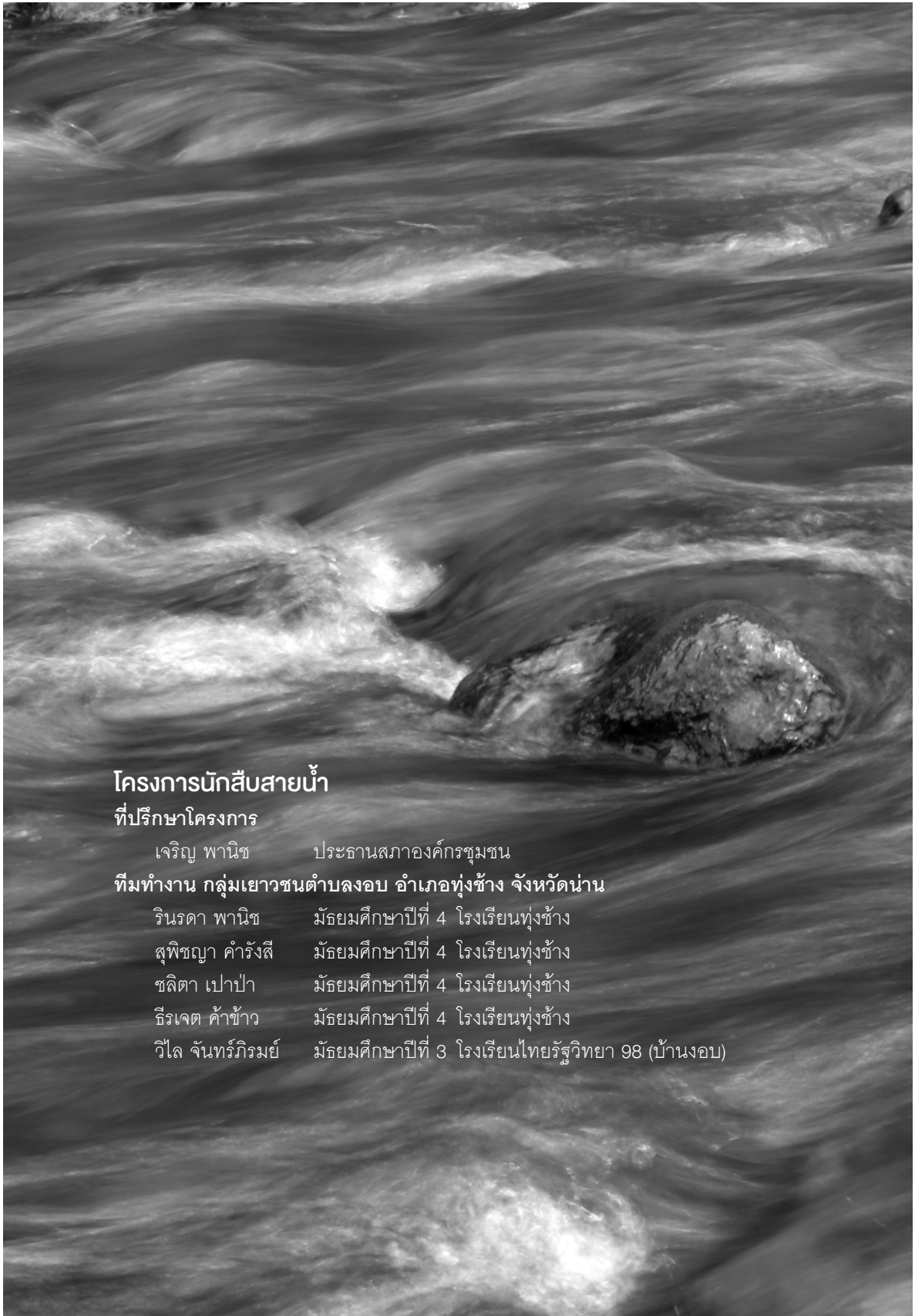
สำหรับสิ่งที่ต้องหนุนเสริมการทำงานของเยาวชนเป็นพิเศษคือ เรื่องของการประสานงานกับหน่วยงาน และชุมชน เพราะเห็นว่า ถ้าเด็ก ๆ ทำงานแล้วไม่มีใครสนใจมาร่วมกิจกรรม เด็ก ๆ ก็จะท้อ ซึ่งโชคดีที่บทบาทของประธานสภาองค์กรชุมชนทำให้สามารถทำงานในส่วนนี้ได้อย่างราบรื่น อีกทั้งยังมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยจัดการต้นน้ำจอบ ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำงานเข้ามาช่วยเด็ก ๆ วางกรอบการทำงานในช่วงแรก ๆ ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มเยาวชนเป็นไปด้วยดี

พอเจริญเล่าว่า หลังจากทำโครงการได้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของเยาวชนว่า มีความคิด และมีความเป็นผู้นำ โดยพัฒนาความมั่นใจจากการที่ต้องนำเพื่อน ๆ และน้อง ๆ ซึ่งทำให้ได้เรียนรู้ทั้งเรื่องกระบวนการจัดการกลุ่ม การเรียนรู้ร่วมกัน และสิ่งสำคัญคือ เมื่อผู้ใหญ่ใน ชุมชนเห็นเด็ก ๆ ทำกิจกรรม ก็มีความสนใจอยากเข้ามาร่วม

“ได้ตั้งใจ คิดว่าน่าจะมิตัวตายตัวแทน แต่ก็ยังต้องมีกิจกรรมให้เขาทำบ่อย ๆ และต้องต่อเนื่อง ไม่ใช่ทำครั้งเดียวแล้วจิตสำนึกเกิดแล้ว ต้องรดน้ำพรวนดิน ให้งอก ผมก็พยายามหาเครือข่ายมาสนับสนุนต่อ แต่ว่าจะมีบ ไม่มีบ ก็ต้องขับเคลื่อนต่อไป ในปีหน้าจะทำเรื่องฝายต่อไปให้ได้ให้เยาวชนและชุมชนช่วยกันทำฝายใหญ่อีกสักตัวโดยไม่ต้องใช้งบประมาณ เสร็จแล้วก็จะพาเด็กเดินสำรวจพื้นที่ จับพิกัดว่าโซนไหนพิกัดใดแล้วทำเป็นแผนที่การจัดการพื้นที่เสนอเทศบาล” พอเจริญเล่าถึงดอกผลที่เบ่งบาน และแผนงานที่จะสร้างการเรียนรู้ให้ลูกหลานต่อไปอย่างชื่นใจ

ประสบการณ์ตรงที่ได้รับจากการทำโครงการ ทำให้ทีมงานนักสืบสายน้ำ รู้จักลำน้ำจอบ สายน้ำที่หล่อเลี้ยงผู้คนในชุมชนมากกว่าวันวาน การตระหนักในคุณค่าของพื้นที่ป่าต้นน้ำ สู่คนปลายน้ำ แม้ว่าการทำงานยังไม่ถึงเป้าหมายที่จะเห็นสายน้ำฟื้นคืนสภาพอย่างที่ผู้ใหญ่บอกเอาไว้ฟัง แต่เชื่อมั่นได้ว่าเมื่อเยาวชนเกิดความตระหนัก เห็นถึง “คุณค่า” ความสำคัญของลำน้ำจอบแล้ว ย่อมเกิดแรงขับเคลื่อนที่จะรับไม้ต่อจากผู้ใหญ่ ใช้ความรู้ ค้นหาวิธีการเพื่อสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของสายน้ำแห่งนี้ โดยท้ายที่สุดแล้ว “ลำน้ำจอบ” จะกลับคืนความอุดมสมบูรณ์เพื่อหล่อเลี้ยงคนในชุมชนตลอดไป

โครงการนักสืบสายน้ำ

ที่ปรึกษาโครงการ

เจริญ พานิช ประธานสภาองค์กรชุมชน

ทีมงาน กลุ่มเยาวชนตำบลงอบ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

รินรดา พานิช มัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนทุ่งช้าง

สุพิชญา คำรังสี มัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนทุ่งช้าง

ชลิตา เปาป่า มัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนทุ่งช้าง

ธีรเจต คำข้าว มัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนทุ่งช้าง

วีไล จันทร์ภิรมย์ มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 98 (บ้านงอบ)